

Ongrijpbare jeugd. Bij een portret door Govert Flinck

In 1900 werd het portret van Gozen Centen, (afb. 1) dat enige tijd voordien in de Doopsgezinde kerk aan het Singel was aangetroffen, met oneindige voldoening door Dr. A. Bredius in *Oud Holland* aan de kunsthistorische wereld gepresenteerd als een vroege Rembrandt van 1631 of 1632. Vier jaar later kwam er een kleine douche in hetzelfde tijdschrift, toen Dr. C. Hofstede de Groot op grond van portretten van Govert Flinck verklaarde dat Gozen Centen van de hand van deze schilder was en van omstreeks 1636 of 1637 moest dateren. Bredius bestreed dit niet. Integendeel, in dezelfde jaargang onderschreef hij het met de toevoeging: *Het ware mij aangenaam geweest, als mijn vriend De Groot hier eenvoudig aan toegevoegd had, dat ik op dezelfde wijze als hij, slechts later, omdat ik eerst dit jaar in de gelegenheid was den Manasseh ben Israel bij den Heer De Jonge te Parijs te zien, tot dezelfde overtuiging gekomen ben.* De andere portretten, die via de Doopsgezinde kerk uit het Rijpenhofje in 1899 in bruikleen werden gegeven aan het Rijksmuseum, werden tenslotte ook gevolgd door dat van Gozen Centen. Als enige bleef het op den duur in het museum achter en in 1970 werd het door de Commissie voor Fotoverkoop aangekocht en aan het Rijksmuseum ten geschenke gegeven. Daardoor kwam er ook belangstelling voor de persoon van de geportretteerde, maar over hem bleek op het Gemeente-Archief merkwaardig weinig te vinden te zijn. Slechts

het belastingkohier van 1674 vermeldt een Goossen Centen, factor, met een aanslag van f 200,- in wijk 5, die vermoedelijk wel identiek was met Goosen Centen, begraven van de Groenburgwal op 29 juni 1677 in de Nieuwe Kerk. Een onderzoek naar de jeugd van deze Gozen Centen en naar zijn verdere leven bracht niets aan het licht. Ik wist echter, dat mijn broer Mr. P. van Eeghen wel heel veel over deze familie bijeen had gebracht. Zijn aantekeningen zijn bewaard op het Gemeente-Archief en daaruit kon ik tenslotte een lijvig dossier Centen te voorschijn halen. Hij is het dan ook, die meer dan ik, hier aan het woord zal zijn. Ik moet mij hier beperken, maar belangstellenden zullen in het bovengenoemde dossier heel veel meer kunnen vinden.

Op 1 april 1598 werd de doopsgezinde mosterdmaker Sieuwert Bartelsz uit Friesland poorter van Amsterdam. Zijn echtgenote Aelten Senten werd op 20 april 1614, hijzelf op 28 januari 1622 uit de Mosterdpoort op de Zeedijk in de Oude Kerk begraven. Er waren in ieder geval twee kinderen, een zoon Cent Syvers uit 1583 en een dochter Grietje uit 1591, beide geboren in Emden. Grietje zou pas in 1625 trouwen met de bogenmaker Rijwert Albertsz uit Kloosterburen. Cent trouwde al in 1604 met Soetgen Goossens uit Rotterdam, die een jaar jonger was dan hij. De familie was aangesloten bij de Waterlandse doopsgezinden en daardoor weten we weinig over de geboorten van de

Afb. 1. Govert Flinck. Portret van een man, vanouds bekend als Gozen Centen. Paneel, A 4166. 65,5 × 51 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

kinderen. Uit latere gegevens blijkt echter, dat de oudste zoon Sieuwert in 1605/06 werd geboren, Gosse in 1611/12, Aeltje in 1613/14 en hun zuster Grietje vermoedelijk enige jaren later, tenslotte een broer Pieter op onbekende datum. Van Cent Syvers horen we niet meer. Soetgen Goossens is waarschijnlijk weduwe, wanneer haar zoon Gosen zich op 25 februari 1632 door de voorganger Reinier Wijbrands laat dopen. Net als bij de doop van haar dochter Aeltje op 12 mei 1636 wordt aangetekend dat het een kind betreft van Soetgen Goossens, bakster. Bij de doop op 13 maart 1639 van Grietje, die dan op het hoekje van de Bethanienstraat bij een bakker op een kamer woont, is de moeder Soetgen Goossens *moer van de siecke kinderen int weeshuys*. Op 5 juni 1652 wordt zij tenslotte in de Oude Kerk begraven komende uit de Korsjespoortsteeg. Een ondertrouwakte vinden we in Amsterdam slechts van de oudste zoon en de oudste dochter. Op 24 november 1629 ondertrouwt de bakkersgezel Sievert Senten met Trijntie Gerrits te Leeuwarden en gaat daar dan wonen. Op 15 augustus 1654 ondertrouwt de dochter Aaltje, die de veertig al gepasseerd is, met Lubbert Albertsz de Vries uit Harlingen.

Het lijkt waarschijnlijk, dat de drie andere kinderen allen in Leeuwarden trouwden, waar Gosse en Pieter net als hun broer Sievert gingen wonen. Ook in de registers daar vindt men echter niets over die huwelijken. Gosse en Pieter keerden weer terug naar Amsterdam. Van Gosse weten we zelfs wanneer dat gebeurde, want omstreeks september 1648 leverden hij en zijn huisvrouw, die toen op de Prinsengracht bij de Brouwerij van 't Hooft woonden, hun attestatie van Leeuwarden bij de Waterlandse Gemeente in. Vermoedelijk was dat al zijn tweede vrouw, Namcke Ariaens uit Harlingen. De moeder van zijn dochters Wisje, geboren in 1639 of 1640, en Zoetje, geboren in 1641/42, was een zekere Annetje Gerrits, dochter van Gerrit Evertsz te Leeuwarden, geweest.

Van 1649 tot 1677 zijn er veel notariële akten betreffende Gosse Sents, zoals hij in deze jaren tekent. Hij was stellig ook als bakker

begonnen, maar opgeklommen tot korenkoopman of -factor. Er zijn akten van 31 december 1655 en 18 juli 1661 voor notaris Van Loosdrecht over zijn compagnieschap met Walich Harrents en uit de laatste blijkt dat hij dan ongeveer 49 jaar oud is. Er is een testament van 21 juli 1654 voor dezelfde notaris en een van precies tien jaar later voor notaris J. de Vos. Namcke Ariaens krijgt beide keren slechts legaten. De twee dochters uit het eerder huwelijk zullen erfgenamen zijn, maar bij hun beider kinderloos overlijden zal de helft naar de broers en zusters van hun vader, de andere helft naar de familie van de moeder in Leeuwarden gaan. Gosse Sents was toen een welgesteld man, maar bezat geen eigen huis. Hij woonde op verschillende adressen, o.a. in de Langestraat en op de Fluwele Burgwal. Na zijn overlijden op de Groenburgwal blijkt er een erf op de Herengracht, aan de noordzijde beoosten de Utrechtsestraat, te zijn, waar hij misschien had willen bouwen. De erfgenamen verkopen het in 1677 aan Jacob Isacksz Portier.

Over de oudste dochter en haar nakomelingen zal ik niets zeggen, maar de jongste dochter Zoetje is wel belangrijk. Zij trouwde in 1665 met haar volle neef Job Sieuwerts, de zoon van haar oudste oom. Hij was bakker in Leeuwarden en daar werd in 1669 een zoon Sieuwert geboren. Een volgende zoon werd Gozewijn genoemd naar zijn grootvader van moeders zijde. In verband daarmee liet men het patronym Jobsz vervallen en heette hij steeds Gozewijn Centen. Hij was in 1676 vermoedelijk in Amsterdam geboren, waarheen zijn ouders uit Leeuwarden waren verhuisd. In 1710 trouwde hij met Maria van de Rijk, de dochter van de koopman Jan Gerritsz van de Rijk en Vrouw Siewerts. Uit hun huwelijk werden twee zoons geboren, Job van de Rijk Centen en Jan van de Rijk Centen. Uit die naams-toevoeging ziet men al, dat het geslacht van de Rijk uitstierf. De broers van Maria, Arent en Gerard van de Rijk, overleden kinderloos, de eerste in 1729, de tweede in 1735. Gerard van de Rijk had bij testament van 22 april 1733 voor notaris G. Burghout zijn beide neven tot erfgenamen benoemd, maar een

groot bedrag afgezonderd voor de stichting van een hofje. Na zijn dood in 1735 werden de bepalingen van dit testament ten uitvoer gebracht door zijn zwager Gozewijn Centen ten behoeve van zijn twee zonen. Bijzonderheden over dit Rijpenhofje, Rozengracht 116-126, vindt men in het boekje *Amsterdamse Hofjes* van H. W. Alings (1965). Jan van de Rijp Centen, de jongste neef, trad geheel in de voetsporen van zijn oom Gerard. Zijn huwelijk was net als dat van deze oom een mislukking. Na de scheiding ging hij bij zijn moeder wonen op het begin van de Herengracht in een van de twee huizen *Het Eiland van Texel*. Daar stierf Maria van de Rijp op 5 november 1763. Op de inventaris van 28 maart en bij de scheiding van 27 september 1764 voor notaris Van Heel worden tien familieportretten genoemd, die aan Jan werden toebedeeld, maar die hij moest nalaten aan Veronica van de Rijp Centen, de enige dochter van zijn broer Job. Op 25 juli 1764 maakte Jan van de Rijp Centen zijn testament voor dezelfde notaris en bepaalde daarin, dat Veronica het vruchtgebruik van zijn nalatenschap zou hebben, maar dat, na haar dood, in de bovengenoemde twee huizen een tweede hofje zou worden gesticht en dat daar de familieportretten zouden komen te hangen. Reeds op 19 oktober 1764 stierf Jan van de Rijp Centen en Veronica, die op 30 november 1740 was geboren, trouwde in 1765 met François Walbeek. Zij stierf op 4 juni 1832, maar het kapitaal was toen niet meer toereikend om het testament van 1764 ten uitvoer te leggen. Daarom besloot men tot een uitbreiding van het Rijpenhofje op de Rozengracht. Daar kwam ook een regentenkamer, waar de schilderijen kwamen te hangen.

In de notulen van 5 januari 1837 van het Rijpenhofje vinden we een opsomming volgens een rapport van 29 december 1836 aan diakenen: *No. 1. Een familiestuk, verbeeldende Gozewijn Centen en zijne Huisvrouw Maria van de Rijp met de twee zonen Jan en Job van de Rijp Centen, geschilderd door Lubrinitzki 1721. No. 2. Portret van Job Sieuwerts door Lubrinitzki 1713. No. 3. Portret van Gerard van de Rijp. No. 4. Portret van Dom.s Jacob Leeuwen Dirksz door G. Flink.*

No. 5. Portret van Goze Cente. No. 6. Portret van Jan van Laar. No. 7. Portret van Dirk Baltus. No. 8. Portret van de zuster van idem 1635. No. 9. Portret van een onbekende. Een portret was dus sedert 1764 verdwenen. De portretten laten zich gemakkelijk in groepen indelen: de stichter Gerard van de Rijp in zijn hof, zijn zuster en zwager Centen met twee zonen, die zijn testament ten uitvoer legden, en het portret van Centens vader, de beide laatste van de hand van de schilder Christoffel Lubienietzki. Bij het portret van Jan van Laer, grootvader van moeders zijde van Jan Gerritsz van de Rijp zou ik het portret van een onbekende willen voegen. Het is een vrouwsportret van de 16de eeuwse Antwerpse schilder Willem Key en de enige zuid-Nederlanders in het voorgeslacht vindt men in de familie van Grietje du Quesnoy, de eerste vrouw van de vader van Jan Gerritsz van de Rijp. De door mijn broer opgestelde stambomen tonen in één oogopslag, waarvandaan de portretten Baltus komen. Arend van de Rijp was getrouwd geweest met Eva Baltus, die voor hem was overleden. De portretten stellen haar vader, Dirk Baltus, en zijn zuster Aechtgen Baltus voor. Tot deze groep moet ook het portret Leeuw horen, daar Eva Baltus in eerste huwelijk getrouwd was geweest met Jacob Leeuw. De naam was wat verbasterd, want hij moest luiden Dirk Jacobsz Leeuw.

Tenslotte is er tamelijk verlaten het portret dat de naam Goze Centen droeg. Het zou Gosse Sents op jeugdige leeftijd moeten voorstellen, vóór zijn vertrek naar Leeuwarden. Hij was toen stellig nog een eenvoudige bakker en alleen een vriendschap met Govert Flinck, die in die tijd ook tot de Waterlanders hoorde, zou het portret m.i. kunnen verklaren. Wat leeftijd betreft kan het Gosse Sents zeker voorstellen. J. W. von Moltke plaatst echter in zijn *Govert Flinck* van 1965 dit portret in de *œuvre-catalogus* (no. 200) op 1639/40. Indien dit juist is, zou het zeer onwaarschijnlijk zijn dat Gosse, die toen allang in Leeuwarden woonde als getrouwd man, de geportretteerde was. Ik zou hier daarom met een andere theorie willen komen. Govert Flinck was een volle neef van de hierboven genoemde Dirk

Afb. 2. Govert Flinck. Portret van Dirck Jacobsz Leeuw, 1636. Doek, 65 × 47,5 cm. Doopsgezinde Gemeente, Amsterdam.

Jacobsz Leeuw en bovendien een tijdgenoot. De zuster van Dirks vader was namelijk de moeder van Govert. Zij waren kinderen van Ameldonck Leeuw, doopsgezind voorganger en schilder te Keulen, en zowel in het gezin Leeuw als in het gezin Flinck was er een kleinzoon Ameldonck.

Govert Flinck vond, toen hij in 1633 naar Amsterdam kwam om leerling van Rembrandt te worden, de grote familie van zijn oom Jacob Leeuw, een vooraanstaand koopman, die zelf al in 1635 zou sterven, op de Fluwele Burgwal. Blijkens een artikel van mijn broer in *Oud Holland* van 1953 (p. 170-174) schilderde hij later tal van de nakomelingen van deze oom Jacob. Daarbij wordt ook het bovengenoemde portret van Dirk

Leeuw genoemd. Het is het eerste gedateerde en gesigioneerde werk van Govert Flinck, dat thans bekend is (afb. 2).

Vergelijkt men het portret van Dirk Jacobsz Leeuw, wiens naam later verbasterd werd tot Dom.s Jacob Leeuwen Dirksz, daarna tot Jonas Jacob Leeuwen Dirksz en tenslotte zelfs ook tot Jonas van Leeuwen, met dat van onze Gozen Centen, dan valt m.i. op dat er grote gelijkenis tussen beiden is. Het portret van de zogenaamde Gozen Centen is veel mooier geschilderd en daardoor aantrekkelijker. Niet voor niets werd dit schilderij voor het Rijksmuseum verworven en niet het gesigioneerde en gedateerde uit dezelfde collectie. Reeds Gudlaugsson wees er in het *Kunsthistorisch Jaarboek* van 1948/49 op, dat in het portret van 1636 later geknoeid moest zijn met de hoed, die in deze tijd namelijk niet zo hoog voorkomt. Die verfraaide hoed en haardracht doen de persoon in kwestie waarschijnlijk wat ouder lijken dan het geval was in 1636. Dirk Jacobsz Leeuw trouwde in 1639 met Maria Anslo. Het is dus heel goed mogelijk, dat vóór zijn huwelijk zijn neef Flinck hem nog eens portretteerde.

Na de dood van Arend van de Rijp in 1729 kwamen de portretten uit de familie van zijn overleden vrouw bij de familie Van de Rijp Centen. Pas ruim honderd jaar later krijgen wij de eerste omschrijving. Dirk Jacobsz was in Dominus Jacob Leeuw veranderd. Heel precies was men dus niet en uiteraard heeft men liever een voorvader dan een willekeurig iemand aan de muur hangen. Het is mogelijk, dat de 'Gozen Centen' daar zijn naam aan dankte.

Het blijven veronderstellingen en ik weet slechts, dat mijn broer, die niet over zulk goede foto's beschikte, nooit op deze gedachte kwam. Mogelijk is die ook geheel aan vrouwelijke fantasie te wijten. Misschien is het maar beter om het portret, dat sinds 1900 in de kunsthistorie officieel als Gozen Centen bekend is, onder die naam te laten voortleven. Een nieuwe naam geeft vaak verwarring en uiteindelijk blijft het toch ongrijpbare jeugd!